

Борис СИДОРУК

к.е.н., с.н.с., докторант
 ННЦ «Інститут аграрної економіки»

ЕКОЛОГІЧНИЙ ФАКТОР, ЯК СКЛАДОВА В СИСТЕМІ ОПТИМІЗАЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

Проблема оптимізації використання земельно-ресурсного потенціалу в аграрній галузі є однією з визначальних у сучасних умовах господарювання, оскільки прагнення до максимізації економічного ефекту в більшості випадків призводить до виснаження та деградації агроecosystem. Серед деградаційних процесів особливо виділяються ерозійні, що є наслідком недотримання принципів екобезпечного використання сільськогосподарських угідь, спостерігається також дегуміфікація ґрунтів, погіршуються їх фізичні та фізико-хімічні властивості.

Таким чином, економічна доцільність оптимізації землекористування зумовлюється екологічною допустимістю оптимізаційних заходів. Нехтування екологічними факторами в більшості призводить до економічних втрат, оскільки можливий короткочасний економічний ефект, що буде отриманий без урахування екологічних вимог, супроводжуватиметься деградаційними процесами, які спричинять зниження продуктивності земель.

Тому, оптимальне сільськогосподарське землекористування можливе за умови, коли дотримані принципи раціонального природокористування, забезпечується охорона і відновлення навколишнього природного середовища і стабільний розвиток соціальних груп на сільських територіях.

Загалом, в структурі оптимізації землекористування в агросфері варто виділити ряд складових (табл. 1).

Таблиця 1

Структурні складові в системі оптимізації сільськогосподарського землекористування

Складові оптимізації	Змістовна суть складової
Екологічна	Комплекс заходів щодо зменшення антропогенного впливу на стан сільськогосподарських угідь, а також спрямованих на збереження та відновлення якісних характеристик земель та розширення екологічно стабільних територій (зайнятих багаторічними насадженнями, луками, пасовищами тощо)
Економічна	Заходи спрямовані на максимізацію прибутків в результаті використання екологічно стійких сільськогосподарських угідь, які найбільш придатні для інтенсивного використання і даватимуть найбільший ефект
Соціальна	Діяльність спрямована на розвиток соціальних груп в межах сільських територій: забезпечення якісних умов праці і відпочинку, достатній рівень матеріального забезпечення за рахунок зростання обсягів виробництва та його диверсифікації тощо.

Таким чином, оптимальне використання земельно-ресурсного потенціалу сільськогосподарських угідь має бути спрямоване на забезпечення ефективного виконання агроландшафтами відповідних функцій за умови збереження їх властивостей як цілісних агроecosystem.

Спільною рисою існуючих теоретичних підходів до питання оптимізації взаємодії суспільства і природного середовища є визнання факту зростання антропогенного навантаження на навколишнє середовище, що призводить до зменшення асиміляційного потенціалу екосистем, тобто їх здатності до самовідтворення. Тому, оптимізацію землекористування доцільно розглядати крізь призму ступеня збалансованості екосистем в аграрній галузі.

Вибір способу оптимального використання сільськогосподарських землекористувань тісно пов'язаний з визначенням цілей їх використання, оцінкою можливих варіантів експлуатації, виявленням природних, соціально-економічних та інших обмежень.

Варто зазначити, що стратегічні перспективи оптимізації землекористування в аграрній галузі повинні базуватися на врахуванні наступних складових елементів:

- якість земельно-ресурсного потенціалу;
- регіональні особливості розвитку продуктивних сил і зміни в чисельності сільського населення;
- проведення заходів щодо екологічного планування територій, зокрема, консервація малопродуктивних, деградованих і техногенно забруднених земель;
- відведення продуктивних сільськогосподарських земель для несільськогосподарських потреб;
- застосування економічних важелів впливу до аграрних формувань в напрямку оптимізації ними структури землекористування;
- обмеження використання земель, зумовлені екологічними особливостями окремих територій.

При організації території аграрних землекористувань необхідно враховувати їх ландшафтно-типологічні та регіональні відмінності, що дасть можливість зберегти природну рівновагу та мінімізувати процеси деградації як окремих природних компонентів, так і агроландшафту в цілому [1]. Звідси випливає необхідність проведення пошуку принципів і методів погодження типів природної та соціально-економічної взаємодії агроєкосистем.

Оптимальне використання агроландшафту повинно забезпечити ефективне виконання покладених на нього функцій, за умови збереження його цілісності як системи, яка утворена в результаті взаємодії біотичних та абіотичних компонентів [2].

Досліджуючи можливості землекористування в межах окремої території, необхідно звертати увагу на такі складові:

- ступінь придатності земельної ділянки до певного виду використання;
- ступінь стійкості агроландшафту, як системи, до різного роду впливів;
- зміни в агроландшафтах в результаті антропогенних впливів;
- величина можливого навантаження на агроландшафт;
- можливості попередження або усунення негативних впливів на агроєкосистеми.

При цьому, серед загальних принципів оптимізації використання земель слід, безумовно, виділити [3]:

- географічну детермінованість, що реалізується у максимальному врахуванні регіональних природних, господарських, соціальних та інших умов;
- ієрархічність, що передбачає послідовний перехід від загальнодержавного до регіонального і локального рівня.

Неприпустимим є шаблонне використання земель, що не враховує специфіки природно-кліматичних умов, що сформувались на певній території і суттєво впливають на результати господарської діяльності. Поряд з цим, напрямки використання земельних угідь слід планувати, виходячи із комплексу факторів, що поєднує як природні, так і господарські характеристики сільськогосподарських угідь.

Агроекологічні вимоги сільськогосподарських культур до якісних характеристик ґрунтового середовища є індикатором придатності ґрунтів до певного використання.

Важливим в системі оптимізації використання земельно-ресурсного потенціалу аграрними формуваннями має бути визначення ландшафтно-екологічних пріоритетів розвитку системи землекористування. Дана діяльність полягає в ранжуванні функцій, які виконує агроєкосистема у порядку їх значимості для певної сільської території. В даному випадку враховуються наступні фактори впливу: наявна екологічна ситуація в регіоні, забезпеченість трудовими ресурсами та їх кваліфікаційні характеристики, структура сільськогосподарських угідь та їх якісні характеристики, споживчі пріоритети у даному регіоні і перспективи їх змін тощо.

Таким чином, провідним із базових завдань при розробці системи заходів з оптимізації землекористування є детальний аналіз існуючого стану використання земель. Важливо

виокремити найбільш нагальні екологічні проблеми та визначити склад та зміст заходів щодо їх уникнення.

Визначення пріоритетності функцій є основою для формування політики сталого розвитку системи землекористування, що передбачає збалансований розвиток природної, соціальної та економічної складової в напрямку оптимізації використання земельно-ресурсного потенціалу.

Література

1. Андрієшин І.М. Методологічні основи оптимізації охорони природи і землекористування: монографія / І.М. Андрієшин, А.Я. Сохнич. – Львів: «Українські технології», 1998. – 136 с.

2. Генсірук С.А. Регіональне природокористування / С.А. Генсірук. – Львів: Світ, 1992. – С. 59-61.

3. Погурельський С.П. Формування оптимальних співвідношень земельних угідь як основа сталого природокористування / С.П. Погурельський, А.Г. Мартин / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eco.com.ua>

Алла УЖВА

к.е.н., доцент

Миколаївський національний університет ім. В.О. Сухомлинського

ВПЛИВ ЕКОЛОГІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ НА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОСТІ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ

Сучасний екологічний стан агроєкосистем України в цілому можна визначити як незадовільний. На їх функціонування діє комплекс негативних факторів, зокрема, недотримання вимог науково-обґрунтованої системи ведення сільського господарства як на рівні окремих виробничих систем, так і регіонів, виснаження родючості та деградація ґрунтів, розповсюдження бур'янів, хвороб, шкідників, порушення гідрологічного режиму на значних територіях, занепад тваринництва тощо. В зв'язку з цим, створення умов для сталого розвитку агроєкосистем є досить складним процесом, який торкається широкого кола питань, починаючи від фізико-хімічних і біологічних процесів в ґрунті, кругообігу речовин та енергії в агроєкосистемах, підвищення коефіцієнту корисної дії фізіологічно активної радіації, закінчуючи удосконаленням спеціалізації аграрних виробничих систем, оптимізації структури сільськогосподарських ландшафтів та організації території землекористування.

Виходячи із Концепції збалансованого розвитку агроєкосистем в Україні на період до 2025 року визначено такі напрями сталого розвитку:

– оптимізація структури агроландшафтів і удосконалення загальних систем землеробства в контексті нових земельних відносин і наявного ресурсного потенціалу;

– удосконалення міжгалузевої структури та адаптації сільськогосподарського виробництва відповідно до ґрунтово-кліматичних умов і ресурсних можливостей;

– збереження, відтворення та раціональне використання біологічної різноманітності в агроландшафтах;

– формування зональних конкурентоспроможних ресурсо- та енергозберігаючих моделей ефективного ведення сільськогосподарського виробництва на засадах природоохоронної організації території, відтворення природно-ресурсного потенціалу та отримання продукції високої якості;

– удосконалення структури посівних площ і сівозмін з метою більш повного використання біокліматичного потенціалу, поліпшення фітосанітарного стану ґрунту й агрофітоценозів, підтримання оптимального балансу органічної речовини та біологічного стану ґрунту;